

**ПИТАННЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ В
НАУКОВОМУ ДОРОБКУ
ЄВГЕНА ІВАНОВИЧА ПЕТУХОВА (1925-1989)**

Федяєва Валентина, докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту імені проф. Є. Петухова, Херсонський державний університет.

ORCID: 0009-0009-5420-7238

E-mail: valentina.fediaieva@gmail.com

У статті вперше на основі вивчення життя, діяльності та науково-педагогічної спадщини Євгена Івановича Петухова (1925–1989) доведено, що він є фундатором соціальної педагогіки на Херсонщині та в Україні 60–80-х рр. XX ст. Аналіз його праць і спогади сучасників свідчать, що вчений присвятив життя навчанню й вихованню дітей, особливо «педагогічно занедбаних». У публікації розкрито його внесок у розвиток соціальної педагогіки, систему профілактики моральних відхилень у школярів, а також актуалізовано значення його ідей у сучасних умовах воєнного стану в Україні.

Ключові слова: соціальна педагогіка, педагогічна вимога, педагогічно занедбана дитина, відхилення у поведінці, причинно-наслідкові зв'язки, історизм й інноватика, діагностика.

**THEORETICAL AND PRACTICAL ISSUES OF SOCIAL PEDAGOGY
IN THE SCIENTIFIC HERITAGE OF
YEVHEN IVANOVYCH PETUKHOV (1925–1989)**

Valentyna Fediaieva, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Pedagogy, Psychology and Educational Management named after Prof. Ye. Petukhov, Kherson State University.

ORCID: 0009-0009-5420-7238

E-mail: valentina.fediaieva@gmail.com

For the first time, based on the study of the life, work, and scholarly-pedagogical legacy of Yevhen Ivanovych Petukhov (1925-1989), this article substantiates that he was the founder of social pedagogy in the Kherson region, and thus in Ukraine during the 1960s -1980s.

An analysis of his works, along with the recollections of his family, colleagues, and students, convincingly demonstrates that he dedicated his entire life to education, teaching, and the upbringing of children – especially those who, during that historical period, were labeled as "pedagogically neglected." His work and professional activity focused primarily on social pedagogy, the organizational and pedagogical support for educational work in special education institutions for such adolescents, and the preparation of students, practicing teachers, caregivers, parents, and the general public for working with them.

The article highlights how Yevhen Petukhov, in his research, identified the causal relationships of the most pressing issues in social pedagogy of the time and developed a clear mechanism for preventing and eliminating "deviations from the norms of moral behavior among adolescents" through specific educational practices. He elaborated on these themes most fully in his doctoral dissertation titled "Pedagogical Foundations for Preventing Deviations in the Moral Development and Behavior of Schoolchildren", as well as in over 80 scholarly works addressing these and other issues of social pedagogy.

The article also emphasizes the contemporary relevance of the problems identified by Petukhov, particularly in light of the wartime conditions currently affecting Ukraine. The war has brought tragedy to every Ukrainian family; children, alongside adults, are experiencing the horrors of war, destruction, displacement, captivity, and ongoing stressful life situations. These realities necessitate changes in the content, forms, methods, tools, and techniques of educational work, and require adults to turn to the fundamentals of pedagogy and developmental psychology.

The article further isolates one specific issue in Petukhov's pedagogical legacy – the "pedagogical demand" – as central to ensuring the safe and active life of a child in today's conditions.

Keywords: *social pedagogy, pedagogical demand, pedagogically neglected child, behavioral deviations, cause-effect relationships, historicism and innovation, diagnostics.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Історія науки на сьогодні розглядається як історія наукової діяльності, зокрема, наукової діяльності вченого, що спрямовує наукові дослідження на опрацювання маловідомих джерел з історії освіти України, яким не надавалася належна увага за різних обставин, в тому числі і й за належності до праць, які розкривають педагогічну діяльність та погляди вчених конкретних закладів освіти, міст, селищ, регіонів. Не викликає заперечення усвідомлення того, що регіональний підхід посідає важливе місце в історико-педагогічних дослідженнях, зокрема, дослідженнях педагогічної персоналії, а від так – і дослідження особливостей розвитку освіти у різних регіонах України на різних історичних етапах її розвитку. Слід зазначити, що саме цей аспект історії педагогіки нашої країни залишається малодослідженим. Тим більше, що кожен заклад освіти в Україні має свої наукові досягнення, свою наукову традицію, свої знакові педагогічні постаті, які жили, творили, навчали студентів, займалися просвітницькою роботою на тлі своєї доби і залишили нам у спадок праці, які були, є і будуть актуальними. В них відзеркалення не легкої епохи, складного шляху української науки, освіти, культури. І тільки поєднання історизму й інноватики сприятиме вирішенню нагальних завдань сьогодення.

Знаковою постаттю для Херсонщини є постать вченого, вчителя, викладача, педагога, доктора педагогічних наук, професора Євгена Івановича Петухова (20.07.1925-28.02.1989).

Усе своє життя він присвятив педагогіці, дітям, студентам, вчителям, вихователям, велику увагу приділив спеціальним закладам освіти для «педагогічно занедбаних» дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Не зважаючи на широкий спектр наукових питань з педагогіки 60-х- 90-х років 20ст., що знайшли розкриття у його творчій спадщині, залишаються ще мало дослідженими. Так, окремі публікації присвячені розкриттю життєвого шляху, педагогічній та просвітницькій роботі. Це праці Л. Бабіч, В. Кузьменка, Л. Петухової, Н. Слюсаренко[1, 10]. У публікації В.Федяєвої та В. Блах розглянуто питання сімейного виховання у науковому доробку вченого[11]. Практично відсутні роботи в яких проаналізовано наукові проблеми вченого з питань соціальної педагогіки, що і визначило тему, мету і завдання статті.

Мета статті – на основі вивчення праць вченого різного типу: науково-теоретичних, науково-методичних, посібників та науково-довідникової літератури довести, що Євген Іванович є фундатором соціальної педагогіки 60-80-тих років 20 століття не тільки на Херсонщині, а й в Україні та показати значущість та актуальність його науково-практичної роботи в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення наукових праць професора Є. Петухова засвідчило, що особливе місце у його науково-педагогічній діяльності посідали питання соціальної педагогіки, підготовка педагогічних кадрів, робота серед громадян Херсонщини, сім'я тощо. Вся його робота була спрямована на

успішне виховання дітей та молоді. Провідне місце серед широкого кола важливих проблем освіти належало питанням соціальної педагогіки, яка на час практично не розглядалася на офіційному рівні як наукова галузь педагогіки. І це було очевидним, адже в країні на думку партійних керівників «не було» складних соціально-педагогічних проблем у роботі з дітьми, «не було» проблемних сімей, «не було» дітей схильних до правопорушень тощо. Просто радянська влада ці явища замовчувала і проблеми накопичувалися та зростали, виникали нові у вихованні дітей. Їх треба було вирішувати, обґрунтовувати причинно-наслідкові зв'язки, визначати шляхи ефективної роботи їх усунення, готувати вчителів до такої роботи, зосередивши увагу на сім'ї, на навчаннях батьків основам педагогіки та психології, на нагальних проблемах виховання дітей в сім'ї. Ці проблемні – замовчуванні партійною владою питання і стали провідною науково-методичною та науково-організаційною темою діяльності Євгена Івановича.

Його життєвий шлях свідчить, що робота на освітянській ниві, робота з дітьми, науковий пошук відповіді на актуальні питання соціального виховання були для нього омріяними й з реалізованими.

Слід зазначити, що Євген Іванович Петухов був освіченою, творчою особистістю, любив музику, поезію, успішно грав у шахи.

До педагогічної роботи він безпосередньо долучається у 1957 році, починаючи працювати в дитячій колонії, яка входила до системи МВС (учитель, вихователь, заступник дивізіону, заступник начальника колонії). Саме робота в такому виправному закладі у кінцевому підсумку визначила його професійний і науковий шлях – допомога дітям з певними порушеннями поведінки. Педагог став активно шукати відповіді на питання -чому так сталося? чому вони тут? хто з дорослих прогледів? Хто не приділив належної уваги? І такі питання вели Євгена Івановича до пошуку відповіді через нові напрями і форми виховної роботи з такими підлітками.

1962 рік став новим етапом його життя і діяльності – науково-педагогічна діяльність на Херсонщині: нові плани, нові досягнення, новий науковий пошук. Він працював на різних посадах: інспектором МВС міста Херсон, директором школи робітничої молоді, з 1965 року – викладач кафедри педагогіки і психології педагогічного інституту, де й почалася активна наукова робота – робота над дисертацією на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук із теми «Формування громадського обов'язку в учнів старших класів шкіл робітничої молоді»[9].

З цього історичного періоду його життя, науково-педагогічна діяльність пов'язані з педагогічним інститутом, який у 2002 році став університетом і у якому він пройшов шлях від викладача до професора, завідувача кафедри педагогіки й психології (1972), період глибоких наукових досліджень в царині соціальної педагогіки, спрямування роботи на вирішення складних питань соціального виховання. Цей надскладний напрям у педагогіці завершив вчений захистом 18 вересня 1986 року дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за темою «Педагогічні основи попередження відхилень у моральному розвитку і поведінці школярів». Але це був надзвичайно складний шлях до захисту і самого захисту роботи. Причина була одна – таких дітей – дітей з такою поведінкою за радянських часів «не було» і «не мало бути», а від так, і говорити правду було чиновниками заборонено. Тому тему дисертаційного дослідження довго не затверджували, не приймали до захисту, науковці – прихильники партійної ідеології робили постійно купу зауважень. Як могли прийняти до захисту дисертацію яка базувалася на широкій базі за результатами діагностики «відхилень у моральному розвитку підлітків (у тому числі педагогічно занедбаних школярів та неповнолітніх правопорушників). Один із прикладів щодо погодження теми. Так, у 1970 році професор Петухов намагався затвердити тему докторської дисертації в АПН СРСР,

але на подану пропозицію отримав відповідь, що „...в розвинутому соціалістичному суспільстві про «важких» не може бути й мови”[9. С.11].

Але Євген Іванович переконав, що така проблема є, що її необхідно розв’язувати та показав шляхи її вирішення. Таким він був завжди – доводив науковий пошук до логічного завершення, визначав причинно-наслідкові зв’язки, теоретичні положення утверджував у практичній діяльності, не зупинявся, успішно захистив дисертаційне дослідження. Так у 1986 році на Херсонщині з’явився перший доктор педагогічних наук, а в 1988 році йому було присвоєно почесне звання професора.

Велику увагу в своїй професійній діяльності вчений приділяв громадській та просвітницькій роботі; керував секцією «Педагогіка» при обласному товаристві «Знання», спрямовував роботу секції на підвищення рівня педагогічної освіти батьків та залучення всіх громадян до роботи з дітьми і молоддю за різними формами роботи[11].

По суті – Євген Іванович Петухов є фундатором педагогічної освіти й науки на півдні України у якій особливе місце посідають питання соціальної педагогіки. А від так, він є одним із розробників теоретичних засад і практики реалізації соціальної педагогіки і без сумніву входить до когорти вчених України цієї педагогічної галузі: Капської, М.Фіцули, Н.Калашнікової та інш.

Результати його науково-творчого доробку висвітлено у понад 80-ти працях різного характеру: науково-методологічних, теоретичних, науково-практичних рекомендаціях; підручниках, посібниках, науково-довідниковій літературі. Його спадщина стала активно вивчатися, аналізуватися, досліджуватися з позиції історизму й сучасності на початку 21 століття студентами (написання курсових робіт), магістрантами (написання випускних робіт), аспірантами й науковцями (на педагогічному факультеті кафедру педагогіки, психології й освітнього менеджменту імені проф. Є.Петухова щорічно проводяться педагогічні читання з питань дослідження наукового доробку вченого з позиції актуальності його вчення в сучасних умовах).

Вивчення його спадщини дає право стверджувати, що в його працях, в його практичній діяльності провідне місце посідали питання соціальної педагогіки, зокрема, теорія і практика виховання «педагогічно занедбаних» дітей. Таких дітей Євген Іванович характеризував як «діти з відхиленнями у поведінці». Зокрема у роботі «Запобігання відхиленням у поведінці школярів»(1992) зосереджено увагу на таких змістових лініях: «Особливості виявлення причин важкого виховання в різні вікові періоди розвитку дитини»; «Загальна характеристика стосунків педагогічно занедбаних учнів з дорослими та однолітками»; «Зміст роботи з профілактики та подолання педагогічної занедбаності». Вчений визначає за кожною змістовою лінією конкретні форми роботи: «...перевиховання у трьох видах діяльності: навчальної, суспільно корисної, трудової»; зокрема через різні форми «ігрової, художньої, спортивної» роботи; «участь у роботі органів учнівського самоврядування та формування колективу»; «прилучення важковиховуваних учнів до читання художньої, суспільно-політичної та науково - популярної літератури, «врахування вікових особливостей та рівня педагогічної занедбаності в змісті навчально-виховної роботи» та ін[2. С.92-122].

Важливо наголосити, що більшість теоретичних і практичних напрацювань у педагогіці, на думку професора Є.Петухова, мали бути доступними вчителям-практикам, батькам, вихователям, усім причетним до роботи дітьми, особливо тим, які потребують особливої уваги за своєї поведінки та ставлення до навчання (як правило- негативного). Розуміння цих важливих суспільних проблем, їх вирішення в теорії й практиці соціальної педагогіки, на глибоке переконання вченого, має системно формуватися у студентів – майбутніх вчителів з перших днів навчання у закладах вищої педагогічної освіти за різними формами і змістом: засвоєння теоретичних основ соціальної педагогіки (

«педагогічна занедбаність і шляхи її запобігання») у процесі лекційних, практичних та семінарських занять з педагогіки, історії педагогіки, психології, школознавства»[2]; виконувати самостійні практичні завдання (відвідування і вивчення морально-психологічного клімату в конкретній сім'ї під час практики в школі)[2,6]; написання рефератів за конкретизованою темою (наприклад, «Культура педагогічних стосунків та відхилення у поведінці підлітка»)[2, С.92]; залучення студентів до науково-дослідницької роботи[4,5]; у процесі проходження різних видів практики в закладах освіти: пропедевтичної, безвідривної, виробничої тощо[2,3]; науково-дослідної роботи та виконання самостійних завдань[4,5]; розробки педагогічних завдань та ситуацій за заданою тематикою[4, С.65-66].

Що ж стосується конкретної проблеми виховання – «подолання педагогічної занедбаності», ним було розроблено з відповідним науково-методичним забезпеченням курс «Запобігання відхиленням у поведінці школярів»[2,7]. Цим курсом ще раз підкреслювалася важливість вирішення цих питань у суспільстві, а також шляхи їх розв'язання, що давало можливість майбутнім вчителям бути готовими до такої складної роботи, особливо з батьками [11]. Необхідно зазначити, що в 70-80-х роках 20ст. курси на актуальні питання і виклики в освіті сприяли вирішенню нагальних питань педагогічної науки і практики, зокрема, й соціальної педагогіки[10].

Така практика розробки та втілення в освітній процес дисциплін з актуальних питань виховання є значущою і сприяє засвоєнню студентами тих питань, які вимагають вирішення «уже і на перспективу». Мова йде про організацію освітнього процесу в контексті існуючої системи дисциплін вільного вибору студентами, їх розробці та засвоєнню здобувачами у відповідності до майбутнього професійного спрямування, актуальності, змістового наповнення. Доречно зазначити, що в Херсонському державному університеті освітня компонента «Соціальна педагогіка» вивчається як дисципліна вільного вибору студента та має широку аудиторію слухачів щорічно.

Особливо слід наголосити на тому, що у своїх працях Євген Іванович Петухов велику увагу приділяє питанням вікової та педагогічної психології, зокрема, активно використовує методологію психологічних досліджень в предметному полі соціальної педагогіки та долучає до активного наукового пошуку студентів. Як приклад, розглянемо дослідження вченим питання «педагогічна вимога», як категорія соціальної педагогіки. У своїй праці «Про характер та співставлення проявів неприйняття підлітками педагогічного впливу» (1980), вчений розкриває широкий спектр проблеми, зокрема, ставлення та реакцію учнів на різні за змістом педагогічні вимоги батьків і вчителів. Ним було систематизовано 100 видів негативних реакцій на педагогічну вимогу за 4-ма групами [8]. Сьогодні така діагностика має особливе значення і батькам та вчителям важливо бути готовими до розв'язання багатьох виховних ситуацій через «педагогічну вимогу» в умовах воєнного стану в Україні. Не секрет, що нинішня життєва ситуація в країні активізувала розуміння та врахування питань забезпечення життя та ментального здоров'я дітей, що веде до певних обмежень в соціумі, діти і дорослі перебувають у страшній емоційній напрузі, закритості, перебуванні у закритому просторі під звуки сирени тощо. Такий стан речей сприяє все частішому використанню дорослими обмежень, застосовування «педагогічної вимоги» до дітей через різні форми її прояву, акцентуванні уваги на: необхідності перебування у безпечному приміщенні; дотримання правил поведінки під час тривоги; дотримання правил поведінки з незнайомими та вибухово небезпечними предметами, гігієни інформаційного простору та ін. Це дуже складні виховні проблеми, їх зміст та вирішення мало і має свої шляхи реалізації відповідно різним історичним етапам розвитку соціальної педагогіки в Україні. Такий підхід дуже чітко розкрито і в працях Євгена Петухова. При цьому, вчений був глибоко

переконаний у тому, що успішності розв'язання таких педагогічних проблем сприяє низка як діагностичних так і практичних заходів з боку вчителів, вихователів і батьків; пошук і знаходження відповіді на запитання «.. чому і як реагує конкретний підліток на неприємну для нього педагогічну вимогу?» [8, С.30]. За цією методикою Петухов систематизував реакції дітей на «педагогічну вимогу» за наступними прояви:

1-ша група: активний та різкий протест; протест у грубій формі; категорична відмова виконання вимоги; агресивність і навіть погроза дорослому;

2-га група: не сприйняття та ігнорування вимог; мовчазне підтвердження та зухвале ставлення; повне незадоволення; та ін. Підліток прагне всіма способами уникнути виконати «педагогічну вимогу»; проявляє впертість та викручується від її виконання;

3-тя група : підліток намагається безконфліктно ухилитися від виконання вимог. Така дитина погоджується з вчителем, батьками, вихователем, не сперечаються. Але й не робить ні чого, щоб виконати їхню вимогу. Обіцяє багато, але не виконує цих обіцянок, намагається ввести дорослих в оману, не видавати дійсну свою позицію. Інколи робить вигляд, що залюбки приймає вимогу, але все це навіть не збирається виконувати;

4-та група ознак включає прояв таких дій, у яких домінуючою є ситуація появи у дорослих жалю до дитини, що веде до невиконання вимоги. Підліток робить видимість, що дорослі до нього несправедливі, упереджені; виправдовується, обурюється, навіть плаче. Для такої поведінки характерним є переляк, розкаяння, боязлива тривожність та прийняття вимоги [8, С.31].

Аналіз цієї важливої складової у вирішенні питань соціальної педагогіки за працями Петухова дав змогу говорити, що «педагогічна вимога» стосується різних сфер життя дитини, Розкрита вище методика вченого розглядалася як «педагогічна вимога» до дітей «...у залежності від її прояву (негативної поведінки) у двох основних видах діяльності- навчальній, суспільній і в дисципліні» [8, С.31]. Необхідно зазначити, що питанням педагогічної діагностики Євген Іванович приділяв велику увагу, переконував, що такий науковий метод дуже важливий і дає змогу не просто констатувати стан речей, а вирішує завдання установа та вирішення причин й наслідків в освіті, а від так розкриває широке коло шляхів вирішення нагальних складних педагогічних завдань через широкий спектр форм, методів, прийомів навчання, виховання та соціалізацію дітей і молоді. Зокрема, дослідження ним реакції й сприйняття підлітками педагогічної вимоги, показало, що це «складний психолого-педагогічний комплекс різних процесів, реалізований через дії та вчинки». Проведений нами аналіз розробленої вченим діагностики з позиції сьогодення, дав можливість визначити широкий спектр питань які необхідно враховувати при застосуванні «педагогічної вимоги» у конкретній життєвій ситуації:

- необхідність її змістового, нормативно-правового, інституціонального наповнення при різних видах діяльності: громадської, безпекової, навчальної, трудової тощо;

- знання батьками й вчителями існуючих (можливих) реакцій на педагогічну вимогу і відповідну реакцію дитини на неї, що вимагає відповідної реакції дорослих;

- розуміння дорослими, що педагогічна вимога була, є і буде актуальною на кожному етапі розвитку освіти, особливо чутливою є в умовах змін і криз в освіті та й у соціумі в цілому;

- «педагогічна вимога» як і люба інша форма виховної роботи, повинна базуватися на конкретному змісті, меті, прояві, методах, прийомах, засобах; враховувати психофізіологічні особливості дитини, її емоційний стан, культурно-освітнє, соціальне та інформаційне середовище тощо;

- питання «Педагогічна вимога крізь призму соціального, педагогічного та психологічного» має системно, теоретично й практично вивчатися майбутніми вчителями в системі професійної педагогічної освіти, як формальної, неформальної та інформальної

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Вивчення життєвого шляху, науково-професійної діяльності, спадщини Євгена Івановича Петухова дають право стверджувати, що провідне місце в його діяльності та науково-педагогічних працях посідають питання соціальної педагогіки які не втратили своєї актуальності в сучасних умовах, наповнилися новим змістом, формами та методами роботи у вихованні дітей, що може бути подальшим розглядом у наукових дослідженнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабіч Л.В. Петухов Є.І. про дитину «як рентгенівський апарат школи і сім'ї» та її соціальне перевиховання. Таврійський вісник освіти. Науково-методичний журнал. 2005. №3 (11). С.5-16. URL: <https://academy.ks.ua/wp-content/uploads/2014/05/%D0%92%D0%B8%D0%BF%D1%83%D1%81%D0%BA-%E2%84%9611.pdf>
2. Запобігання відхиленням у поведінці школярів / за ред. Б.С. Кобзаря, Є.І. Петухова. Київ: Вища школа, 1992. 143 с.
3. Петухов Е.И. Непрерывная педагогическая практика студентов как объект перестройки высшей педагогической школы. Методические рекомендации. Херсон: ХГПИ, 1989. 14 с.
4. Петухов Е.І. Дослідницька робота в педвузах як фактор підготовки студентів до творчої діяльності // Проблема удосконалення навчального процесу в педагогічному ВУЗі : матер. респуб. наук.-практ. конф. / Н.О. Левашова, Є.І. Петухов, Є.П. Полишук. К.: Київський держ. пед. ін-т., 1975. С.65-68.
5. Петухов Є.І. Оцінне опитування як метод дослідження спільної роботи школи і сім'ї. Педагогіка. Республіканський науково-методичний збірник. Вип.14. Методи педагогічних досліджень. К.: Рад. школа, 1975. С.145-151.
6. Петухов Є.І. Коли в сім'ї школяр. К.: Знання, 1972. 44 с.
7. Петухов Є.І., Петухова Л.Є. Вікові та індивідуальні особливості розвитку негативізму в педагогічно занедбаних підлітків. Педагогічні науки. Збірник наукових праць. 1997. Вип.4. С.12-15.
8. Петухов Є.І. Про характер і співвідношення проявів несприйняття підлітком педагогічного впливу. Педагогіка. Нові дослідження в психології. 1980. С.30-34.
9. Петухова Л.Є. Учитель Херсонських учителів. Педагогічні науки. Збірник наукових праць. 1997. Вип.4. С.9-12.
10. Федяєва В.Л., Щербина В.Ю. Педагогіка в системі професійної освіти. *Нова педагогічна думка*. Том 107. №3 (2021). С.23 – 31.
11. Федяєва В., Блах В. Педагогічна освіта батьків у науковій спадщині Євгена Івановича Петухова (1925-1989 в історичному вимірі). Збірник наукових праць «Педагогічні науки». 2024. Випуск 108(1). С. 5-11.

REFERENCES

1. Babich L.V. Pietukhov Ye.I. pro dytynu «iak renthenivskyi aparat shkoly i simi» ta yii sotsialne perevykhovannia. Tavriiskyi visnyk osvity. Naukovo-metodychnyi zhurnal. 2005. №3 (11). S.5-16. URL: <https://academy.ks.ua/wp-content/uploads/2014/05/%D0%92%D0%B8%D0%BF%D1%83%D1%81%D0%BA-%E2%84%9611.pdf>
2. Zapobihannia vidkhyleniam u povedintsi shkoliariv / za red. B.S. Kobzaria, Ye.I. Pietukhova. Kyiv: Vyshcha shkola, 1992. 143 s.
3. Petukhov E.Y. Nерегывнаіа pedahohycheskaia praktyka studentov kak ob'єkt perestroiky vysshei pedahohycheskoі shkoly. Metodycheskye rekomendatsyy. Kherson: KhHPY, 1989. 14 s.
4. Petukhov E.I. Doslidnytska robota v pedvuzakh yak faktor pidhotovky studentiv do tvorchoi diialnosti // Problema udoskonalennia navchalnoho protsesu v pedahohichnomu VUZi : mater. respub. nauk.-prakt. konf. / N.O. Levashova, Ye.I. Petukhov, Ye.P. Polyshchuk. K.: Kyivskiy derzh. ped. in-t, 1975. S.65-68.
5. Petukhov Ye.I. Otsinne opytuvannia yak metod doslidzhennia spilnoi roboty shkoly i simi. Pedahohika. Respublikanskyi naukovo-metodychnyi zbirnyk. Vyp.14. Metody pedahohichnykh doslidzhen. K.: Rad. shkola, 1975. S.145-151.
6. Pietukhov Ye.I. Koly v simi shkoliar. K.: Znannia, 1972. 44 s.
7. Pietukhov Ye.I., Pietukhova L.Ie. Vikovi ta indyvidualni osoblyvosti rozvytku nehatyvizmu v pedahohichno zanedbanykh pidlitkiv. Pedahohichni nauky. Zbirnyk naukovykh prats. 1997. Vyp.4. S.12-15.
8. Petukhov Ye.I. Pro kharakter i spivvidnoshennia proiaviv nespryiniattia pidlitkom pedahohichnoho vplyvu. Pedahohika. Novi doslidzhennia v psykholohii. 1980. S.30-34.
9. Pietukhova L.Ie. Uchytel Khersonskykh uchyteliv. Pedahohichni nauky. Zbirnyk naukovykh prats. 1997. Vyp.4. S.9-12.
10. Fediaieva V.L., Shcherbyna V.Iu. Pedahohika v systemi profesiinoi osvity. Nova pedahohichna dumka. Tom 107. №3 (2021). S.23 – 31.
11. Fediaieva V., Blakh V. Pedahohichna osvita batkiv u naukovi spadshchyni Yevhena Ivanovycha Petukhova (1925-1989 v istorychnomu vymiri. Zbirnyk naukovykh prats «Pedahohichni nauky». 2024. Vypusk 108(1). S. 5-11.